

principio, quo una persona aliam producit, ergo debet intelligi, quod sit ipsamet proprietatis personae producentis. Major ex terminis videtur nota, quia sine reali influxu non concipimus processionem realem. Minor vero probatur ex differentia inter emanationes divinas et creatas. Nam in creaturis actio in re ipsa distinguitur non solum a principio quod, sed etiam a principio quo agendi, nam ab illo realiter fluit: In Deo autem hoc dici non potest, quia illud principium quo est essentia, ut infra dicam, a qua nihil in re ipsa distinguitur, ergo non possumus concipere in Deo originem activam, ut realiter fluentem a principio quo agendi, sed ratione tantum. Aliunde vero, ipsum etiam principium quo producendi in Deo non est quid distinctum a termino producto, quod est etiam singulare in Deo. Ob quam causam non possumus etiam concipere illud principium quo, ut realiter et quasi active influens in personam productam, cum sit intrinseca et essentialis forma ejus, ergo, ut intelligatur ibi realis influxus, recte concipitur ipsa actio productiva, ut distincta a termino adaequato in re ipsa, et consequenter idem in re cum principio. Sic enim intelligimus ex parte illius influxum realem in rem productam, qui non posset satis intelligi, si nec principium quo, neque actio ipsa distingueretur in re ipsa a termino producto. Et hoc existimo maxime movisse theologos, quorum sententia sic declarata facilis est, nam rationes dubitandi ex dicto fundamentum sunt solutae.

CAPUT III.

SINT-NE ACTUS NOTIONALES NECESSARI, AC NATURALES.

1. Haec controversia facilis est et nulla est fere inter theologos, si termini in titulo positi exponuntur, quod probando veritatem et solvendo objectiones, brevius fiet: et ideo dico primo. Actus notionales non possunt non esse in Deo, neque aliter esse, quam sunt et ita sunt necessarii. Assertionem censeo esse certam de fide. Et probo, nam de fide est, personas productas esse Deum, et non posse aliter se habere: non sunt autem, nec possunt esse nisi per productiones, ergo productiones etiam non possunt non esse, neque aliter se habere. Secundo processionem sunt aeternae, non participatione, sed essentialiter: ergo immutabiles omnino et per intrinsecam necessitatem essendi. Tertio declaro in singulis, quia generatio

Filii est, ut sic dicam, opus naturae, non voluntatis, ut omnia Concilia contra Arium definiunt, et tradit divus Thomas, dicta q. 41, art. 2, cum Hilario, libro de Synodis. Propter quod dixit eleganter Athanasius, oratione 4, contra Arium: *Pater non deliberat de Filio, ne de se ipso deliberare videatur*. Deinde Pater et Filius necessario se amant, non enim potest summum bonum comprehensum non amari: ergo eadem necessitate Spiritum sanctum producant. Unde Richardus de S. Victore, lib. 3, de Trinitate, cap. 6: *Divina persona, inquit, cum sit summe bona, non potuit velle carere Majestatis suae consorte*.

2. Sed contra, quia Concilium Toletanum 11, in Confessione fidei, dicit: *Patrem nec voluntate, nec necessitate Filium genuisse: imitatum Augustinum, libro 65, quaest. ad Orosium, quaest. 7, et (quia dubium est, an ille liber sit Augustinus) eandem sententiam quoad sensum habet 15, de Trinitate, cap. 2*. Respondeo, idem Concilium ibidem dicere: *Filium non posse separari a Patre, non ergo excludit necessitatem oppositam contingentiae, seu potestati non essendi, sed necessitatem coactionis, quae ab extrinseco provenire solet*. Quod etiam intelligitur ex Athanasio supra. Ariani enim inferebant: *Si Pater non genuit Filium voluntate, nolentem genuisse*. Quibus ipse respondet: *A quo nam necessitas Deo ascribitur? id enim, quod oppositum est voluntati animadverterunt, id autem, quod altius est, non conspexerunt. Ut enim opponitur voluntati id, quod est preter animi sententiam ita altius priusque voluntate est id, quod est secundum naturam*.

3. Dico secundo. Generatio Filii est actus mere naturalis et a voluntate nullo modo procedit. In hac assertionem conveniunt etiam theologo. Et prima pars est manifesta, quia naturalis actus dici potest, vel quia procedit ex principio determinato ad unum, hic est enim modus agendi naturae, vel quia per se primo tendit ad communicandam naturam, ut natura, seu essentia est, utrumque autem horum convenit huic actui. De primo constat ex praecedenti assertionem. De secundo dicitur infra tractando de Filio et generatione ejus. Ergo merito dicitur actus naturalis. Addi potest ratio ex secunda parte assertionis: nam actus a principio intrinseco et non a voluntate, a natura est.

4. Probatur autem secunda pars assertionis a divo Thoma, quaest. 41, art. 2, quia quae sunt a voluntate, possunt esse et non esse: generatio autem Filii non potest non esse, ergo.

Quae ratio probat optime de voluntate libera libertate indifferentiae, quo sensu est illa pars de fide, ut constat ex prima assertionem et ex Conciliis, quae in hoc sensu damnarunt Arium dicentem, Patrem voluntate sua Filium produxisse, sicut mundum. Hoc enim plane repugnat Divinitati Filii. Posset autem aliquis dicere, Patrem voluntatis actu necessario voluisse generare, et ideo genuisse, ac proinde generationem hanc esse a voluntate, applicant ex necessitate potentiam generandi. Quod indicasse videtur Richardus de sancto Victore, libro tertio, de Trinitate, cap. 6, nam cum dixisset: *Non potuisse Patrem velle carere Majestatis suae consorte*: subdit: *Quod autem voluit, necessario habet*.

5. Nihilominus etiam hoc modo certum existimo, non esse Filium a voluntate. Quod recte significavit Concilium Toletanum undecimum, et Augustinus supra, cum dixerunt: *Nec voluntas sapientiam prevenit*. Quae verba rationem etiam continent statim tractandam. Nunc aliter probatur: nam actus mere naturalis, qui non est a voluntate eliciente, etiam non est ab alia imperante, sed hic actus est mere naturalis, ut ostensum est, et non est a voluntate eliciente, ut etiam est de fide, ergo neque est a voluntate, ut imperante, seu applicante: ergo nullo modo est a voluntate, etiam ut necessario volente. Major constat, tum inductione in omnibus agentibus naturalibus, tum ratione, quia natura quatenus determinata ad unum, ex se est sufficienter applicata: et ideo non indiget applicatione quasi intrinseca voluntatis. Imo in Metaphysica, tractando de divino intellectu, ostendi, in illo non inveniri actus proprie imperatos a voluntate, neque etiam illos, qui videntur esse liberi, quia solum habent indifferentiam ex parte objecti: posito autem objecto seibili, ad perfectionem divinae scientiae spectat, ut necessario intueatur illud ab intrinseco et independentem ab applicatione voluntatis. Richardus ergo explicandus est de voluntate concomitante, ut sequenti capite dicam.

6. Dico tertio. Productio Spiritus sancti etiam est actus naturalis. Conclusio est D. Thomae, d. q. 41, art. 2, et ibi omnium. Idem docent Bonaventura, Albertus, Aegidius et Capreolus, in 1, dist. 6, Capreolus etiam, dist. 10, q. 1, ubi Gregorius, q. 1, art. 2, et breviter probatur, quoad singulas partes: nam illa productio est a principio determinato ad unum, ut sic, ergo est naturalis. Antecedens probatum est in prima conclusione, non enim potest

esse actus omnino necessarius, nisi sit a principio determinato ad unum. Consequentia vero etiam est probata in secunda assertionem, quia ille est modus operandi naturae, ut natura est et inde sufficienter denominatur actus naturalis. Quomodo distingui solet voluntas naturalis a voluntate libera, ut latius tractatur in 1, 2, quaest. 8 et 10, et in 3 part., quaest. 18. Unde solum est advertendum, ex duabus rationibus, quas supra posui, ob quas generatio Filii dicitur esse actus naturae, hanc solam habere locum in productione Spiritus sancti, non vero alteram, quia non producitur per modum similis, ut infra dicam. Et ob hanc causam dici aliquando solet, Filium produci per modum naturae, Spiritum sanctum per modum voluntatis, id est, per modum amoris, ut patet ex divo Thoma, 1 part., q. 27, art. 5, hic etiam dixit Richardus de sancto Victore, utramque productionem esse per modum naturae: primam vero specialiori modo, illud vero satis est, ut sicut secunda persona dicitur naturalis Filius Patris, ita etiam tertia dicatur naturalis Spiritus, seu amor Patris et Filii, ut ex Patribus videri potest, in Magistro, in 1, dist. 17. Hanc vero assertionem non admittit Scotus, sed disputat tantum de nomine, et non recte loquitur, ut capite sequenti dicam.

CAPUT IV.

SINT-NE ACTUS NOTIONALES VOLUNTARI, NON VERO LIBERI?

1. Ratio dubitandi esse potest, quia generatio Verbi non est a voluntate, ut dictum est, et antecedit omnem voluntatem, quia est primus actus intellectus: ergo non potest esse voluntaria: Productio vero Spiritus sancti est primus actus voluntatis, ergo non potest esse voluntarius, cum per nullum alium actum volutus sit.

2. *Prima assertio*.—Nihilominus dico primo Aeterna Filii generatio actus est Patri voluntarius. Assertio est certa: quae probatur, quia dupliciter dicitur aliquid voluntarium, uno modo causaliter, et sic non est illa generatio voluntaria, ut probat ratio facta, alio modo objective tantum et ita intelligitur conclusio, quae patet. Quia Pater necessario vult esse: ergo necessario vult generare: est ergo illa generatio voluntaria.

3. *Dubium de ordine inter generationem et voluntatem ejus*.—Dubitant autem theologo, an illa voluntas sit prior, vel posterior ratione ip-

sa generatione. In quo Scotus, in 1, dist. 6, q. 1, quem secutus est Cajetanus, 1 p., q. 44, a. 2, dicunt, Patrem prius ratione velle generare, quam generet, quamvis illud velle non sit principium generandi, *Sed quasi desiderium*, ait Cajetanus. Fundantur, quia velle generare ex se est essentialia quid et essentia sunt priora notionalibus. Mihi autem contraria sententia verior videtur, quam significant divus Thomas, q. 2, de Potentia, a. 3, ad 2, Capreolus, in 1, dist. 6, quæst. 1, Ferrariensis 4, contra Gentes, capite undecimo, Torres, dicto art. 2, et Gregorius, in 1, distinct. 6, quæst. 1, articulo 3. Qui auctores distincte solum negant voluntatem illam esse priorem. Quod autem posterior ratione sit, docuerunt expressius Godfredus, quem Scotus refert, quodlibet 4, quæstione 4, et Henricus, quodlibet 5, q. 4, et in summa, articulo 58, q. 2. Ratio vero est, quia voluntas fertur in rem cognitam: ergo Pater prius ratione intelligit generationem, quam illam velit, ergo etiam prius generat, quam velit generare, quia intelligendo generat.

4. Respondere possunt negando consequentiam, quia satis est, quod præcedat intelligere essentialia, sed hoc non recte dicitur, primo, quia intelligere essentialia, prout in Patre non est distinctum etiam ratione a notionali, quia ut supra probavi, notionale intelligere ultra essentialia, non addit aliquid absolutum, aut formaliter pertinens ad rationem intelligendi, sed solum conjunctionem ad Paternitatem, ergo si in Patre præintelligitur intelligere essentialia, eo ipso præintelligitur in Patre. Unde licet essentialia præcise et abstracte concepta dicantur priora notionalibus, sola illa prioritate, quæ dicitur subsistendi consequentia, tamen essentialia concepta jam, ut conjuncta, et quasi contracta ad aliquam personam, non sunt priora notionalibus illius personæ.

5. Secundo, est optima ratio, quia Pater non vult generationem voluntate quasi desiderii, sed voluntate complacentiæ perfectissima, quæ est de bono existente jam, et possessio, talis autem voluntas supponit cognitionem ejusdem boni, etiam ut existentis et possessi, ergo voluntas, qua Patervult, illam generationem supponit ipsam generationem jam existentem et cognitam a Patre eodem actu, quo generat. Sicut supra dicebam, Patrem producere Filium eodem actu, quo illum intelligit, et nihilominus semper illum intelligere, ut existentem, et eodem modo amat, sic ergo amor ipsiusmet generationis est ratione posterior ipsa. Ratio ve-

ro est, quia per donum desiderii non amatur, nisi quod nondum est, vel nondum habetur et ideo in bonis æternis talis modus amandi imperfectus est: est ergo illa generatio voluntaria voluntate quasi consequente ipsamet generationem, et hanc vocavit divus Thomas voluntatem concomitantem secundum rem, quamvis sit ratione posterior.

6. Fundamentum autem contrariæ sententiæ jam solutum est. Et addo insuper, principium illud: *Essentialia sunt priora notionalibus*, non habere locum in essentialibus, quæ sunt immanentes actus, quales sunt intelligere et velle, si concipiuntur, ut determinati ad ipsas personas. Quia ut sic, vel sunt actus notionales, vel sumuntur, ut habentes cum illis intrinsecam connexionem, et ideo concipi non possunt, ut priores illis. Ob hanc ergo causam velle generare non potest esse prius, quam generare. Nam si illud velle præconciatur in hoc Deo, ut sic, jam non concipitur, ut determinatus ad Patrem, nec in hoc Deo possumus præconciere velle generare, cum ille, ut sic, non generat: si autem concipitur in Patre, jam supponitur Pater et consequenter etiam generatio. Ad primam etiam rationem dubitandi in principio positam, ex dictis patet responsio. Quia generatio æterna non est voluntaria, ut actus elicited a voluntate, nec ut actus impetratus, sed tantum, ut objectum volitum, et ideo non refert, quod nec a voluntate sit, nec quod antecedit voluntatis actum ordine rationis, nam satis est quod in re simul sit.

7. *Secunda assertio.* — Dico secundo. Productio Spiritus sancti voluntaria etiam est intrinsece et per se ipsam. Probatur quia illa productio est a principio intrinseco eum cognitione perfecta, ergo est voluntaria. Item illa est productio amoris, nihil autem ita voluntarium est, sicut amor. Quis enim dicat Patrem et Filium non se voluntarie amare? at amando se, producunt Spiritum sanctum; ergo voluntarie producunt. Denique quod quis volens et libens facit, voluntarie facit, at Pater et Filius volentes, et summa voluntate, seu gaudio producunt Spiritum sanctum, ergo voluntarie producunt, est ergo illa productio voluntaria.

8. *Velle quomodo sit intrinsece voluntaria.* — Dixi autem esse intrinsece et per se ipsam voluntariam, propter rationem dubitandi posteriori loco propositam. Nam sine dubio illa divina processio per nullum alium actum potest esse voluntaria, ergo si voluntaria est, ut vera est, se ipsa voluntariam esse, necesse est et hoc ipsum est, esse intrinsece voluntariam.

In hoc ergo intercedit discrimen inter generationem et spirationem, quod illa est voluntaria per actum ratione distinctum, hæc vero non, sed se ipsa. Ratio autem differentiæ est facilis, quam indicavit Cajetanus, in dicta quæstione quadragesima prima, et latius traditur 1, 2, quæstione sexta scilicet. Quia actus aliarum facultatum a voluntate, non possunt esse voluntarii se ipsis, quia non sunt ipsum velle, et ideo sunt voluntarii, vel objective tantum, si non sunt a voluntate, vel etiam quasi effective, si subsint voluntatis imperio, seu applicationi. Actus autem elicited a voluntate se ipso voluntarius est, quia supposita cognitione sponte, et libenter ab ipsa voluntate elicited. Productio autem Spiritus sancti est elicited: seu quasi elicited a voluntate, nam est dilectio quædam, est ergo per se et intrinsece voluntaria.

9. *Responsio refellitur.* — Dicunt vero aliqui ipsum velle voluntatis non esse voluntarium, ut *quod*, sed tantum, ut *quo*, id est, quo alia voluntaria sunt, seu voluntarie fiunt, aut diliguntur: et ideo ipsum velle non dici proprie voluntarium per se ipsum. Quia per hoc significatur, illud esse voluntarium, ut *quod*, seu per modum objecti: quod non ita est. Respondeo imprimis generatim loquendo de amore, aut velle, prout commune est creaturis, vere, ac proprie dici voluntarium per se ipsum. Nam qui amat, vult amare, nec aliter amare potest, nisi volendo amare, est ergo amor semper voluntarius. Et tamen necesse non est, ut quis semper cum amat, velit amare per actum volendi distinctum ab ipso amore. Potest quidem id facere, si velit elicere actum reflexum, non est tamen semper necessarium, alioqui procederetur in infinitum. Ergo semper amor et velle per se ipsum voluntarium est. Et hoc est esse voluntarium per modum actus, quod non est tantum *quo*, sed etiam *quod*, imo non posset esse *quo*, in ratione voluntarii, nisi esset etiam *quod*. Nam quando voluntas amat aliquid objectum, verbi gratia, salutem, cur amor ille est, quo salus denominatur voluntaria, nisi quia ipse voluntarius est? Quamvis ergo non se habeat actus amoris, seu voluntatis per modum objecti ad quod directe tendit voluntas, nihilominus intrinsece includit reflexionem in se ipsum, ratione cuius vere et proprie voluntarius dicitur. Atque hoc maxime confirmatur in amore Dei ad intra, ut ad Deum ipsum terminatur, quia velle Dei est ipsum esse Dei, ergo tam voluntarie Deus vult et amat, sicut voluntarie est. Item quidquid nos-

tra voluntas potest per duos actus, directum et reflexum, habet divina voluntas per unum simplicissimum et perfectissimum actum, at velle nostrum potest nobis esse voluntarium, ut *quod*, saltem per actum reflexum distinctum, ergo Patri et Filio suum velle est omnimodo voluntarium intrinsece et per se ipsum, ergo processio Spiritus sancti eodem modo voluntaria est.

10. *Dubium excluditur.* — Quapropter hic non habet locum dubium de generatione tractatum, quid, scilicet, sit prius, spirare, an velle spirare? quia cum sit omnino idem simplicissimus actus, non est ibi prius, vel posterius etiam secundum rationem. Et declaratur, quia non est prius, etiam secundum rationem, Patrem et Filium spirare Spiritum sanctum, quam velle se ad invicem, quia volendo se spirant et spirando se diligunt, ergo eadem ratione non est prius vel spirare, quam spirare, vel e converso, quia sicut Pater volendo se, vel Filium, ita etiam volendo spirare, spirat. Quod si non comparantur actus amandi et spirandi, ut spirare significat velle, sed ut significat producere per velle: sic negare non possumus, quia prius secundum rationem sit velle, seu amare, quam producere: quatenus comparantur illa duo tanquam principium *quo* et origo activa Spiritus sancti.

11. Dico tertio. Neuter ex his actibus notionalibus generandi, vel spirandi liber est. Hanc assertionem censeo certam ex dictis in capite præcedenti. Et ita est terminis theologorum, quos ibi retuli conclusionem tertiam, solusque Scotus aliqua circa illam dubitationem movit. De generatione igitur res est clara, quia quod non est a voluntate, non potest esse liberum, nam de relatione actus liberi est, ut sic aliquo modo active a voluntate, ut ostensum est, ergo. De spiratione autem est propria ratio, quia repugnat eundem actum, etiamsi a voluntate sit, esse simul liberum et ab intrinseco necessarium, quia hæc duæ proprietates contradictionem involvunt: liberum enim est, quod ita est a voluntate, ut possit non esse, positus omnibus requisitis ad volendum: ut late tractavi, lib. 1, de Auxiliis, a principio, et tradit Augustinus, lib. 3, de libero Arbitrio, capite tertio, Hieronymus, Epist. 146, Damascenus, lib. 2, de Fide, capit. 24 et 25. Necessarium autem est id, quod nulla ratione potest non esse: ostensum est autem spirationem esse et necessarium simpliciter et naturalem, quia non est a principio indifferente, sed determinato ad unum, non potest ergo esse libera.

12. Neque in hoc potest in re esse controversia inter catholicos. De nominibus vero est aliqua, nam Henricus, in Summ., art. 60, quæstione prima, licet fateatur, Patrem et Filium se naturaliter et non libere diligere, nihilominus ait, spirationem (quam dicit comitari illum amorem) non esse naturalem, sed liberam, quod prolixè explicat et nihil probat. Impugnat autem late illam sententiam Scotus statim citandus, et nisi Henricus æquivoce utatur verbis, est plane absurda. Nam si intelligit spirationem non esse tam necessario conjunctam cum illo amore, quam est necessarius ipse amor, errat in fide, ut constat ex præcedenti capite. Si vero agnoscit æqualem necessitatem, quid est quod spirationem potius vocat liberam, quam amorem? Suspicor, vocasse liberam, id est, liberalem et fecundam, hoc enim termino aliquando utitur, quia fecunditas illius productionis concipitur sub ratione spirationis, non vero sub ratione amoris, ut sic. Sed hic est abusus vocis et deinde sine causa propterea negat, spirationem esse naturalem, nam fecunditas ipsa illius amoris naturalis illi est. Unde male etiam vocat liberam, condistinguendo liberum a naturali.

13. Aliter Scotus, in 1, dist. 10, quæst. 1, et quodlib. 16, art. 2, vult, tam amorem, quam productionem Spiritus sancti vocandam esse actum liberum et non naturalem, quia est ex perfecta cognitione et intrinseca determinatione voluntatis, se moventis ad objectum cognitum. Sed disputat tantum de nomine, nam libertas aliquando opponitur coactioni, et sic verum est illum actum esse liberum, id est, libenter factum. Proprie vero et magis absolute loquendo libertas opponitur necessitati, ut ex dictis constat, et hoc modo non potuit Scotus asserere illum actum esse liberum, imo expresse fatetur esse necessarium. Non video autem, cur negaverit vocandum esse actum naturalem, quia quod sit ab objecto cognito, non tollit quin etiam sit ex intrinseca inclinatione et determinatione voluntatis ad unum, respectu talis objecti. Illa autem determinatio voluntati naturalis est, quia voluntas suam habet naturam, ergo non repugnat, voluntatis actum esse naturalem. Et sumendo liberum solum pro spontaneo, non repugnat, actum esse simul naturalem et liberum illo modo, qui melius dicitur voluntarius.

CAPUT V.

QUE SIT POTENTIA, SEU PRINCIPIUM FORMALE ACTUUM NOTIONALIUM.

1. *Resolutio quæstionis.* — Aureolus in 1, distinct. 7, quæst. 1, art. 2, negat, esse in Deo potentiam ad actus notionales, quia in Deo non est realis actio ad intra, et ideo non est necessaria realis potentia. Tamen communis theologorum sententia in 1, distinct. 7, et D. Thomas, cum expositoribus, 1 part., quæst. 41, art. 4, hujusmodi potentiam ad actus notionales divinis personis tribuit. Et ratio est, quia, quidquid sit de actione, quæ in rigore sumpta, imperfectionem indicat certum nihilominus est, esse in Deo realem productionem, quæ nullo modo intelligi potest sine vero et reali principio producendi. Quia actus secundus essentialiter supponit primum, productio autem illa est et concipitur ad modum actus secundi, ergo requirit aliquid, quod possit concipi per modum actus primi, et hunc vocamus principium quo, seu potentiam. Item Pater vere generat, ergo negari non potest, quin possit generare, habet ergo generandi potentiam.

2. *Objectioni satisfit.* — Ratio autem Aureoli concludit imprimis, hanc non esse proprie potentiam activam, sed productivam altiori modo. Deinde probat, potentiam hanc et potentiam creativam, quatenus concipiuntur, ut ratione distinctæ, esse diversarum rationum. Quod supra libro quarto tradidimus, estque doctrina divi Thomæ, in 1, dist. 29, quæst. 1, art. 2. Ubi etiam addit, potentiam analogice dici respectu actuum ad intra, et ad extra et principalius ad intra. Quod sequitur Marsilius, in 1, quæst. 31, art. 3, dub. 3, et Torres, 1 part., quæst. 33, art. 1, Durandus, vero in 1, dist. 29, quæst. 1, admittens etiam analogiam, putat potentiam proprius dici de potentia creativa. Sed immerito, cum productiones ad intra longe nobiliores sint.

3. *Quid sit hæc potentia.* — *Prima opinio.* — Hoc ergo supposito, disputant theologi, quid sit hæc potentia, an absolutum aliquid, vel relativum. In qua quæstione variæ sunt sententiæ, Gregorius, in 1, dist. 7, quæst. 2, art. 2, vix quæstionem admittit. Sed personam producentem ait, esse ipsum principium, nec distinguendum esse *quo*, vel *quod*, quia ibi nulla est distinctio. Sed ipse fundatur semper

in illo falso principio, quod in divinis personis non est distinctio abstracti et concreti, quod supra improbatum est, quia ad hoc sufficit distinctio rationis cum virtuali in re. Eodem ergo modo distinguere possumus principium *quo*, a principio, *quod*, sicut in creatione distinguendum est, alias non esset in omnibus personis idem principium creandi.

4. *Secunda opinio.* — *Rejicitur.* — Alii ergo dixerunt, potentiam hanc esse relationem propriam personæ producentis. Tenuit Bonaventura, in 1, d. 7, q. 1, Durandus, q. 2, quia principium propriæ actionis debet esse forma propria producentis et realiter distinctum a termino producto. Has autem condiciones habet relatio personæ producentis et non essentia, illa ergo erit potentia. Hæc vero sententia non probatur, tum quia persona non agit per suam personalitatem, sed per naturam, tum etiam, quia relatio non est activa et propter alias rationes infra adducendas. Neque est necesse, personam productam distingui realiter a principio *quo*, sed sufficit, ut distinguantur a principio *quod*, in ea productione, in qua natura ipsa non producit, sed communicatur. Et ob eandem causam necesse non est, ut tale principium sit ita proprium producentis, ut sic incommunicabile, imo contrarium necesse est, sufficere ut in producente sit speciali modo.

5. *Tertia opinio tripartita.* — Alii dixerunt, essentiam et relationem simul esse hujusmodi potentiam. Qui etiam divisi sunt, nam quidam dixerunt concurrere ex æquo (ut Durandus refert) quia per actus notionales communicatur natura et producit persona seu relatio, et ratione primi requiritur essentia, ratione secundi necessaria est relatio, ut principium. Henricus autem in Summa, articulo quinquagesimo septimo, quæstione septima, dicit, principalius concurrere relationem, quam essentiam, quia productum debet esse distinctum et simile, et illud prius principalius est, quod provenit a relatione. Alii vero e contrario dicunt, essentiam esse principaliorum in hac potentia, relationem vero requiri quasi ad ultimam determinationem et constitutionem talis potentiæ, tanquam conditionem necessariam, non solum ex parte principii *quod*, sed etiam ex parte ipsius potentiæ, ut sit aliquid notionale et non commune omnibus. Quæ sententia solet tribui Cajetano et Marsilio, sed revera non aliud sentiunt, quam quod statim dicemus. Et omnes hæc opiniones refutari possunt rationibus factis contra præcedentem. Probant enim rationes illæ personalitatem, vel relationem non esse

principium agendi, nec totale, nec partiale, cujus oppositum omnes hæc opiniones supponunt, præterea contra primam ex his opinionibus objicit Durandus, quia communicare naturam et producere personam, non sunt duo actus, ut propterea necessariae sint duæ potentiæ. Contra Henricum objicere possumus, quia similitudo effectus, seu rei productæ est principalius, seu formalius intenta. Alia vero opinio explicari non potest, quare relatio solum requiratur ut conditio, vel de connotato, si intrinsece pertinet ad constituendum et complendum principium formale producendi.

6. *Vera sententia.* — Dico ergo, hanc potentiam, seu principium formale producendi esse solam divinam essentiam, postulare autem in persona producente relationem propriam seu (quod idem est) quod habeat ipsam naturam sine tali productione. Hæc sine dubio est sententia divi Thomæ, dicta quæst. 41, art. 5, et ibi Cajetanus et omnium fere aliorum. Quam optime explicuit Scotus, in 1, d. 7, et in re idem sentit Gabriel, Capreolus et Marsilius, quæst. 11. Et fuit expressa sententia Joannis theologi in Concilio Florentino, session. 18, ubi inquit: *Dixi, Filium ex Patre et ex Patris substantia generari, ita tamen ut Pater sit generans: principium autem, quo ipsa persona generat est id, quod solum communicabile est*, idem repetit, session. 19, ejusque sententia ibi probari videtur. In qua etiam notanda est illa particula *exclusiva solum*, quia urget contra ultimas opiniones citatas. Item notanda est expositio illius locutionis: *Pater producit Filium ex substantia*, quæ est communis apud Patres et exponitur tanquam ex principio *quo*, licet etiam possit aliter exponi, ut infra dicam.

7. *Probatur prior pars.* — Ratio divi Thomæ est optima, quia in omni productione illud est principium *quo* producendi, in quo productum assimilatur producenti, sed hoc est natura in divinis personis, ergo. Confirmat hoc Scotus, quia alias productio Filii, verbi gratia, esset æquivoca, et ita non esset perfecta generatio. Sequela patet, quia Filius non esset similis Patri in principio producendi. Addere etiam possumus, talem productionem non esse posse formaliter per intellectum et actum intelligendi, si principium formale ejus est relatio, quia relatio, ut sic, nec est intellectus, nec actus intelligendi, ut supra ostensum est. Confirmatur præterea, nam per id Pater est formaliter potens ad generandum, per quod est fecundus: habet autem fecundi-